

Çağdaş Kıpçak Grubu Türk Lehçelerinde Askerî Terminoloji ve Bu Terminolojide Rusça Kökenli Alıntı Sözcükler Üzerine Bir Değerlendirme

Bayram GÜNEŞ*

Öz: Sovyetler Birliği tarafından bilhassa Stalin döneminde Türkistan coğrafyasında uygulanan sistematik asimilasyon politikasının merkezini oluşturan dil ve kültür politikası, çalışmamıza konu olan askerlik ve güvenlik terminolojisi bakımından Kıpçak Türk lehçelerini etkilemiştir. Rus kültürü ve dilini merkeze alan Sovyet asimilasyon politikasının Türk lehçelerinde Rusça alıntı sözcüklerin miktarını etkilediği bilinmektedir. Ancak askerlik ve güvenlik terminolojisi alanındaki etkileri konusunda yeterince çalışma bulunmamaktadır. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çağdaş Kıpçak Türk lehçelerinde kullanılan askerî terminoloji ve güvenlik terminolojisinde yer alan Rusça kökenli alıntı sözcükler incelenmiştir. Araştırma kapsamında Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçeleri arasında yer alan Karayım Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi, Kazan-Tatar Türkçesi, Karaçay-Balkar Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kırgız Türkçesi ve Nogay Türkçesine ait sözlüklerde yer alan askerî ve güvenlik terminolojisine ait Rusça alıntı sözcükler tespit edilip incelenmiştir. Veriler, tematik alanlara ayrılarak sınıflandırılmış; özellikle “Rütbe ve Ünvanlar” ile “Silah ve Teçhizat” kategorilerinde alıntı sözcüklerin yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Bulgular, Sovyet dönemi askerî ve idari yapıların söz konusu lehçelerin terminolojik alanları üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Alıntı sözcüklerin yalnızca leksikal düzeyde değil, kavramsal ve yapısal düzeyde de yerli karşılıkların kullanımını sınırlandırdığı gözlemlenmiştir. Çalışma, askerî ve güvenlik dilinde Rusça kökenli alıntıların yayılımını göstererek bu alandaki terminolojik dönüşüm süreçlerine ışık tutmayı ve gelecekteki söz varlığı planlamalarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kıpçak Türk lehçeleri, Rusça, alıntı sözcükler.

An Evaluation on The Russian Origin Loan Words in Military and Security Terminology in The Contemporary Kypchaq Group of Turkic Dialects

Abstract: The language and culture policy, which constituted the center of the systematic assimilation policy implemented by the Soviet Union, has shown its effects in many areas in Kipchak Turkish dialects, as well as in military and security terminology, which is the subject of the study. Although it is known that the Soviet assimilation policy, which focused on Russian culture and language, affected the amount of Russian loanwords in Turkish dialects, there are not enough studies on its effects in the field of military and security terminology. In this article, Russian loanwords in military and security terminology used in contemporary Kipchak Turkish dialects were examined. Within the scope of the research, Russian loanwords belonging to military and security terminology in the dictionaries of Karaim Turkish, Crimean-Tatar Turkish, Kazan-Tatar Turkish, Karachay-Balkar Turkish,

* Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Mezunu, gunesbayram85@gmail.com / <https://orcid.org/0000-0002-9627-8685>

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 09-06-2025

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 02-08-2025

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.59305/ijvuts.1716285

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Güneş, B. (2025). Çağdaş Kıpçak Grubu Türk Lehçelerinde Askerî Terminoloji ve Bu Terminolojide Rusça Kökenli Alıntı Sözcükler Üzerine Bir Değerlendirme, Uluslararası İdil-Ural ve Türkistan Araştırmaları Dergisi, 7 (2), 164-193. <https://doi.org/10.59305/ijvuts.1716285>

***Dergimizde yayımlanan makaleler CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

Kumuk Turkish, Bashkir Turkish, Kazakh Turkish, Karakalpak Turkish, Kyrgyz Turkish and Nogay Turkish, which are among the Turkish dialects of the Contemporary Kipchak Group, were identified and examined. The data were classified by dividing them into thematic areas; it was determined that loanwords were especially dense in the categories of "Ranks and Titles" and "Weapons and Equipment". The findings clearly reveal the impact of Soviet-era military and administrative structures on the terminological fields of the dialects in question. It was observed that loanwords limited the use of local equivalents not only at the lexical level but also at the conceptual and structural level. The study aims to shed light on the terminological transformation processes in this area by showing the spread of loanwords of Russian origin in military and security language and to contribute to future vocabulary planning.

Keywords: Kipchak Turkish dialects, Russian, loan words.

Giriş

Kültür, sosyal yaşam, ekonomik dinamikler, tarih ve coğrafyaya dair unsurlar, dillerin gelişimine yeni kavramlar ve düşünce biçimleri kazandırmaktadır. Farklı toplulukların bir arada yaşaması ve etkileşimde bulunması, dillerin yapısına alıntı unsurlarının girmesine imkân tanımaktadır. Bu nedenle, her dilin sözcük hazinesinde bu tür unsurların yer alması kaçınılmaz bir durumdur (Nuriahmetova, 2014, s. 335). Geniş bir coğrafyada varlık gösteren Türk lehçeleri de tarihsel gelişimleri boyunca pek çok dil ve kültürle etkileşim içinde olmuştur. Bu etkileşimler, doğal olarak lehçelerde söz varlığı bakımından çeşitli kategorilerde ve farklı oranlarda alıntı sözcüklerin yer almasına neden olmuştur. Alıntı sözcüklerin kaynağı çoğunlukla lehçenin bulunduğu coğrafi konum ve siyasi koşullardan doğrudan etkilenmiştir. Bu çalışmaya konu olan Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçeleri hem coğrafi konum hem de siyasi ve tarihsel koşullar nedeniyle Arapça ve Farsçanın yanı sıra Rusçanın da etkisine maruz kalmıştır. Bu etki, sadece sosyal yaşamda kullanılan sözcüklerle/dil yapılarıyla sınırlı kalmamış, askerî alanda ve güvenlik terminolojisinde de kendisini yoğun bir şekilde hissettirmiştir.

Dilin tarihsel ve güncel dönemlerdeki gelişimini etkileyen faktörlerden biri de diğer dillerle olan ilişkisidir. Bu bağlamda, dilin sözcük hazinesi ve bilgi yapısının biçimlenmesinde, diğer dillerle etkileşiminin boyutu önemli bir etken olduğu gibi toplumda meydana gelen sosyal, siyasi ve kültürel değişimlerle de hem dolaylı hem de doğrudan bağlantılıdır (Memmedova, 2009, s. 12). Bununla birlikte alıntı sözcüklerle ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla genel bir çerçevede yapıldığı görülmüştür. Bu da tematik ve alan bazlı incelemelere yeterince yer verilmediği gerçeğini gözler önüne sunmaktadır. Ele alacağımız kriter olarak askerî terminoloji ve güvenlik terminolojisi sadece teknik bir alan değil; otorite inşası ve kültürel hâkimiyetin sembollerinden biridir. Bu yönüyle bu tip alıntıların sadece dil açısından değil, aynı zamanda siyasi ve sosyolojik temelleri de bulunmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Milletler ya da toplumsal çevreler birbirlerine öğretebilecekleri pek çok bilgiye sahiptir. Bu durum, her birey ya da milletin kendisinden farklı kültürel ve coğrafi şartlarda yaşayan bireylerden veya milletlerden çeşitli bilgi edinme yöntemlerinden geçmiş yeni sözcükler

öğrenebileceği anlamına gelmektedir. Milletler ya da bireyler bu süreçte edindikleri bilgilerin terimlerini kendi dillerine aktarır ve diğer dillerden alıntılarda bulunurlar. Bu alıntılar, bilgi alıntılarını biçiminde gerçekleştirebileceği gibi özenti alıntılar şeklinde de gerçekleştirebilir (Karaağaç, 2017, s. 137). Toplumların sosyal, kültürel ve teknik ihtiyaçlar doğrultusunda birbirlerini farklı oranlarda etkileyebileceğini ifade eden Korkmaz, toplumlar arası ilişkiler çoğunlukla dil vasıtasıyla gerçekleştiği için bu ilişkinin diller arası etkileşim şeklinde de ele alınabileceği görüşündedir (Korkmaz, 1997, s. 49).

Tarihsel dil bilimi bağlamında, bir dilin başka bir dili etkileme biçimi, A dilinin, etkileşimde bulunduğu B dilinin konuşucularının sosyal konumuna göre değişiklik gösterir. Bu etkileşim, *altkatman*, *üstkatman* ve *yankatman* olarak adlandırılan üç kategoriye ayrılabilir. Örneğin, bir topluluğun politik kontrolü altında bulunan gruplar, egemen grubun dilinden idari terimler alırken; aynı zamanda, bir istilacı toplum, teknik ve ekonomik anlamda yerel halktan daha güçlü olsa da yerel bitki ve hayvan terimlerini ödünç alabilir (Şirin, 2021, s. 58). İki dil arasındaki etkileşim ve benzerlik, sözcük, ses ve yapı düzeylerinde gözlemlenebilen bir gerçektir. Sözcükler arasındaki bu ilişki, dilsel etkileşimlerin en sık rastlanan biçimlerinden biridir. Her ne kadar her dilin kendine ait bir sözlük hazinesi bulursa da bir dil konuşuru, ana dilinden farklı bir dilden sözcük kullanma gereksinimi duyabilir. Bu, genellikle ifade edilmek istenen duyguların daha etkili bir şekilde aktarılmasına yardımcı olabilir. Özellikle bilim ve teknoloji alanındaki terimlerin kullanımı söz konusu olduğunda bu durum sıkça görülmektedir (Yaqoob, 2021, s. 298).

Genel anlamda bir bireyin ya da toplumun, dil hafızasında taşıdığı sözcükleri ifade eden söz varlığı kavramı, içinde farklı dillerden alınan alıntı sözcükleri de ihtiva eden canlı bir sözcük evrenidir. Aksan, söz varlığı kavramını “*Bir dilin söz varlığı, o dilin tarihine geniş ölçüde ıyık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, söz dizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmakta, hangi dillerin etkisiyle, ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermektedir.*” şeklinde açıklamaktadır (Aksan, 2018, s. 19). Korkmaz ise *Gramer Terimleri Sözlüğü*’nde söz varlığı kavramını “*Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı.*” şeklinde tanımlamıştır (Korkmaz, 2007, s. 144). Söz varlığı kavramı yerine “kelime dağarcığı” terimini tercih eden Banguoğlu’na göre ise söz varlığı “*Her dilde anadilden gelen bir temel kelime varlığı bulunur. Daha yeni zamanlarda üretim ve birleşim yolları ile yapılmış veya yabancı dillerden gelmiş kelimelerle birlikte bu varlık dilin kelime dağarcığını meydana getirir. Deyimler, atasözleri vb. de dilin varlıklarındandır.*” (Banguoğlu, 2007, s. 141).

Yöntem

Bu çalışmada, Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçelerinde askerî terminoloji ve güvenlik terminolojisinde Rusça kökenli alıntı sözcükleri incelemek amacıyla nitel bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışma, aşağıdaki adımları içermektedir:

1. Tarama: Öncelikle, askerî terminoloji ve güvenlik terminolojisi üzerine mevcut literatür taranmış ve Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçelerindeki Rusça kökenli alıntı sözcükler tespit edilmiştir.
2. Veri Toplama: Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçelerinde yer alan Rusça kökenli alıntı sözcükleri tespit etmek için Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçelerine ait sözlüklerden yararlanılmıştır.
3. Analiz Yöntemi: Çalışmada toplanan veriler, yazılı materyallerden anlam çıkarmayı amaçlayan içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu süreçte, çalışmanın konusunu içeren sözcükler anlamlarına göre tasnif edilerek analiz edilmiştir.
4. Dilin Etkileşimi: Askerî terminoloji ve güvenlik terminolojisine ait Rusça kökenli alıntıların Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçelerinde ne oranda dağılım gösterdiği tespit edilmiş ve diller arası etkileşim ele alınmıştır.
5. Sonuç ve Değerlendirme: Elde edilen veriler doğrultusunda sonuçlar çıkarılmış ve alıntıların askerî terminoloji ve güvenlik terminolojisi üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

Genel olarak bu çalışma, Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçelerinde Rusça kökenli askerî terminoloji ve güvenlik terminolojisindeki alıntı sözcüklerin tespitini ve tasnifini ortaya koymayı amaçlamakta ve dil etkileşimi üzerine katkılarda bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçeleri arasında yer alan Karayim Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi, Kazan-Tatar Türkçesi, Karaçay-Balkar Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kırgız Türkçesi ve Nogay Türkçesine ait sözlüklerde yer alan askerî terminoloji ve güvenlik terminolojisine ait Rusça alıntı sözcükler tespit edilip incelenmiştir.

Tarihsel Arka Plan

Rus ordusundaki askerî gelişmeler sadece Avrupa açısından değil yıllardır mücadele hâlinde oldukları Kıpçak Türklerinin akıbeti açısından da ciddi bir dönüm noktası olmuştur. Yüzyıllardır mücadele hâlinde oldukları Rusların askerî alandaki teknolojik üstünlüğü, Kıpçak hanlıklarının Ruslara karşı hâkimiyetlerini birer birer kaybetmelerine neden olmuştur.

Orduya önem veren Rusların aynı önemi polis teşkilatına da verdiklerini söylemek pek de mümkün değildir. Memurlar arasında sınıf farklılıklarının olması, taşradaki memurların merkeze

gelme şansının hemen hemen imkânsız olması ve maaşların düşük olması polis teşkilatının gelişimini olumsuz etkilemiştir. 1880 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Devlet Polis Dairesi, bilhassa politik suçlarda aktif görevler üstlenmiştir. Yurt içi ve yurt dışındaki ihtilalcileri de izleyen bu teşkilat, birçok sürgünde aktif rol oynamış ve siyasi muhalifler üzerinde ciddi anlamda baskı oluşturmuştur (Devlet, 2020, s. 89).

Bolşevikler iktidarı ele geçirdikten sonra 24 Kasım 1917’de açıkladıkları “*Rusya Halklarının Hakları Beyannâmesi*” ile Müslüman milletlerin sempatisini kazanmaya çalışsa da sonraki uygulamaları bu konuda samimi olmadıklarını ortaya koymuştur (Çelebi, 2017, s. 188). Müslümanlara karşı ilk etapta uygulanan yumuşak politika, Bolşeviklerin devlette kurumsal hâkimiyeti ele geçirdiklerinde farklı bir şekle bürünmüştür. Bu değişimde aynı zamanda Stalin’in de yetiştiği kültürel ortamın etkisi büyüktür. İkinci döneminde Sovyetlerin sosyal ve ekonomik yapısına dönük önemli reformları ele alan Stalin, Müslümanlara yönelik sistematik bir asimilasyon sürecine girişmiştir (Erdoğan, 2018, s. 257).

Proleter birliği kurulması hedefiyle yola çıkıp kültürel ve etnik sınırları ortadan kaldırmayı vadeden Sovyet sistemi, tam aksine hâkimiyet alanını güçlendirmeye dönük pek çok otoriter adım atmıştır. Komünist ideolojiye aykırı olan milliyetçilerin sindirilmesi hedeflenerek Ruslar dışındaki milletlerin kendi kültürlerinden uzaklaşmasına dönük sistematik politikalar uygulanmıştır (Öztürk, 2002, s. 200). Bu felsefe ışığında geliştirilen alfabe değişikliği politikası, aynı soydan gelen milletlerin kültürel bağını koparmak için devreye sokulmuştur. Türk toplulukları ayrı birer millet vasfında sınıflandırılarak Sovyetler hâkimiyetinde yaşayan Türkler kültürel manada ayırmaya tabi tutulmuştur.

1937-1938 yıllarında alfabe değişikliğine karşı direnen on binlerce Türk aydını katledilmiştir. Türk aydınlarının direnişine rağmen SSCB, Rusların kullandığı Kiril alfabesine geçişi sağlamıştır. Geçiş aşamasının nihayete ermesi maksadıyla Türklerin yeni alfabede okuma yazmayı öğrenmeleri için de ciddi bir seferberlik başlamıştır. Değişiklik sadece alfabe ile kalmamış bu dönemde pek çok Rusça sözcük de Türk lehçelerine karışmıştır. Bu sözcüklerin Türkçeyi güçlendirdiğini savunan Sovyet idaresi, Rusçadan Türkçeye geçen sözcüklerin telaffuzu konusunda bile hassas davranmışlardır (Saray, 2008, s. 95-96). Alfabe değişikliği, birbirleriyle kolaylıkla iletişim kurabilen Türkler arasında ciddi bir set oluşturmuştur. Sovyet idaresi altında çok geniş bir sahada yaşayan ve önemli bir nüfus yoğunluğuna sahip olan Türkler arasındaki kültürel uzaklaşma, doğal olarak yönetim kademesinin de işini kolaylaştıracak bir faktör olarak ön plana çıkmıştır (İbrahimov, 2016, s. 215).

Rus dil politikasının ana eksenini oluşturan alfabe değişikliği, Rusçanın kullanım alanını da önemli ölçüde genişletmiştir. Stalin döneminde hız kazanan Ruslaştırma politikasının merkezini

oluşturan alfabe değişikliği, zamanla diğer dillere yaşam hakkı tanımama boyutuna bürünmüştür (Kamçibekova, 2008, s. 35). Rus dili ve tarihinin zorunlu ders hâlinde okutulması süreci ve her köyde bir Rus okulunun açılması projesiyle tanınan Türkistan Genel Valiliğinin de kurucusu olan Kaufmann, bu baskıyı sistematik hâle büründürmüştür (Egamberdiyev ve Dinasheva, 2019, s.666-667). Sovyet tipi okulların kurulması Rusçanın yayılmasının yanı sıra Rus kültürünün de genişlemesine imkân sağlamıştır. Bu okulların eğitim politikasına aykırı kabul edilen Cedit Mektepleri ve medreseler kontrol altına alınmış, Sovyet tipi okullarda Rusça zorunlu hâle getirilmiştir (Çelebi, 2019, s. 24-25).

Bütün bu gelişmeler dil ve kültür açısından Kıpçak Grubu Türk topluluklarını doğrudan etkilemiştir. Sovyetler Birliği tarafından uygulanan sistematik asimilasyon politikasının merkezini oluşturan dil ve kültür politikası, çalışmanın konusunu ihtiva eden askerlik ve güvenlik terminolojisinin yanı sıra birçok alanda etkilerini göstermiştir.

Bulgular

Askerî ve Güvenlik Terminolojisine Ait Rusça Alıntı Sözcükler

1. Rütbe ve Ünvanlarla İlgili Sözcükler

Toplumsal, idari veya mesleki yapılarda bireylerin konumunu, yetki düzeyini ve görev sorumluluğunu tanımlamak amacıyla kullanılan ifadelerdir. Bu tür sözcükler, özellikle hiyerarşik sistemlerde düzenin sağlanmasında, hitap biçimlerinin belirlenmesinde ve statü farklarının vurgulanmasında önemli bir rol oynar. Askerî, akademik, bürokratik ve benzeri alanlarda sıkça kullanılır.

Admiral: Amiral. KTTS, 20.
Admiral: Amiral. NGYS, 19.
Artillerye: Askerlikte topçu sınıfı, topçu. KTTS, 28.
Artilleriya: Topçuluk, topçu sınıfı. KRGS, 50.
Artilleriya: Topçu; top. KTS, 30.
Avangard: Öncü asker. KRGS, 61.
Brigadir: 1. Takım lideri, ekip lideri, grup şefi. 2. Tugay komutanı, tuğgeneral. BTS, 108.
Broneboyşnik: Zırhlı araç kullanan kişi. KTS, 101.

Çin: Rütbe, derece. BTS, 119.
Desantcı: Çıkarma birliği eri, komando tugayı eri, hava indirme birliği eri. KRTS, 95.
Desantnik: Çıkarma birliğindeki asker. KTS, 121.
Drujinnik: Eski Rusya’da knyazın hizmetinde bulunan asker; gönüllü asayiş ekibinin eri. KRTS, 102.
Efreytor: Onbaşı. KTS, 131
Fe'ldfebel': Başçavuş. KMKS, 127.
Fel'dmarşal: Feldmareşal. KMKS, 127.
Feld'marşal: Feldmareşal ünvanlı kişi. KTS, 155.
Feld'marşallıq: Ordudaki en üst generallik, feldmareşallik. KTS, 155.
Feldfebel: Başçavuş. KRTS, 117.
Feldmareşal: Feldmareşal. KRTS, 117.
Feldmarşal: Mareşal. NGYS, 677.
Flagman: Amiral. KRTS, 119.
Flagman: Filo komutanı, sancak kaptanı. KMKS, 128.
Flotşı: Askerî filoda görev yapan kişi, donanmacı. KTS, 158.
General-gubernator: Çarlık Rusya’sında vb. ülkelerde bir ülke veya vilayeti askerî ve idari bakımdan yöneten kişi, askerî vali/ başkan. KTS, 167.
General-polkovnik: Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve diğer Sovyetler Birliği’nden ayrılmış ülkelerde uygulanan, korgeneralle orgeneral arasındaki askerî rütbe. KRTS, 124.
General: General. KRGS, 346.
General: General. KRTS, 124.
General: General. KTS, 167.

Gēñəral: General. KTTS, 94.

General: General. NGYS, 126.

Generalitet: Generaller, generaller kadrosu. KRTS, 124.

Generalitet: Generaller, generaller topluluğu. KTS, 167.

Generalmayor: Korgeneral, tümgeneral. KRTS, 124.

Getman: XVI-XVII. Asırlarda Ukrayna'da seçimle gelen kumandan, bu asırlardaki Ukrayna'yı yöneten kişi, hetman. KTS, 168.

Grenadör: Eski Rus ordusunda el bombası atan asker. KRTS, 127.

Haldat: 1. Asker. 2. Askerlik. BTS, 181.

İnaral: General. KMTS, 199.

Kapitan: Askerlikteki yüzbaşılık unvanı, yüzbaşı. KTS, 258.

Kapitan: Askerlikteki yüzbaşılık unvanı, yüzbaşı. NGYS, 243.

Kapitan: Yüzbaşı. KRTS, 154.

Kapitan: Yüzbaşı. KZKS, 218.

Kapra: Onbaşı. KMKS, 174.

Kapral: Onbaşı. KRTS, 154.

Kapral: Onbaşı. KTS, 258.

Kapral: Onbaşı. KZKS, 218.

Kavalerist: Atlı asker, süvari. KTS, 259.

Kavalerist: Süvari, atlı asker. KZKS, 217.

Kavaleriya: Süvari birliği, süvari alayı. KZKS, 217.

Kavaleriya: Süvari. KRTS, 155.

Komissar: Komiser, askerlik şubesi başkanı. KRTS, 165.
Kontr-admira: Tuğamiral. KRTS, 167.
Kontr-admiral: Kontramiral. KMKS, 181.
Kontrrazvedçik: Güvenlik memuru, güvenlik subayı. KRTS, 168.
Kornet: Eski Rus ordusunda süvaride ilk subay rütbesi. KMKS, 182.
Krasnoarmeets: Kızıl asker, Kızıl ordu askeri. KMKS, 184.
Leytenant Teğmen. KZKS, 357.
Leytenant: teğmen unvanı. KTS, 372.
Leytenant: Teğmen. KMKS, 188.
Leytenant: Teğmen. KRGS, 547.
Marşal: Mareşal. KMKS, 194.
Marşal: Mareşal. KZKS, 369.
Matros: Deniz filosunda görevli olan asker, tayfa. KTS, 383.
Matros: Tayfa, gemi tayfası; bahriye eri. KMKS, 196.
Mayor: Binbaşı. KMKS, 197.
Mayor: Binbaşı. KRTS, 218.
Mayor: Binbaşı. KTS, 385.
Mayor: Binbaşı. KZKS, 363.
Naçalnik: Şef, başkan, müdür, baş; amir komutan. KRTS, 233.
Ofitser: Subay, zabıt. KRGS, 587.
Ofitser: Subay, zabıt. KTS, 423.

Ofitser: Subay, zabıt. KTTS, 206.

Ofitser: Subay. KMKS, 212.

Ofitser: Subay. KRTS, 240.

Ofitserli: Subaylık. KMKS, 212.

Ordinaret: Emir eri. KRTS, 244.

Podpolkovnik: Yarbay. KMKS, 234.

Podpolkovnik: Yarbay. KRTS, 270.

Podpolkovnik: Yarbay. KTS, 469.

Polkovnik: Albay. KMKS, 235.

Polkovnik: Albay. KRTS, 271.

Polkovnik: Albay. KTS, 469.

Polkovnik: Albay. KTTS, 218.

Praporşçik: Çarlık ordusunda asteğmen. KTTS, 219.

Praporşçik: Rus ordusunda uzman çavuş. KZKS, 444.

Ryadovay: Rütbesi olmayan asker, er. KTS 481.

Serjant: Çavuş. KTS, 501.

Serjant: Çavuş. KTTS, 234.

Serjant: Çavuş. KZKS, 480.

Snayper: Keskin nişancı. KRTS, 207.

Soldat: Asker. KTTS, 239.

Starancik: Bir nevi jandarma. KRGS, 666.

Starnişa: Başçavuş. KZKS, 490.
Starşi: Üsteğmen. KRGS, 666.
Starşina: Başçavuş. KTTS, 243.
Tankist: Tankçı. KRTS, 329.
Vitse-admiral: Tümamiral. KRTS, 370.
Vitse-admiral. Tümamiral. KMKS, 363.
Voenkom: Askerlik şubesi başkanı. KTS, 639.
Voyenko: Askerlik şubesi başkanı. KMKS, 364.
Yefreytor: Onbaşı. KMKS, 391.
Yefreytor: Onbaşı. KRTS, 380.
Zenitçi: Uçaksavar topçusu eri. KMKS, 407.
Zenitşi: Uçaksavar eri, uçaksavar kullanan kişi. KTS, 651.

2. Silah ve Teçhizatla İlgili Sözcükler

Askerî alanda kullanılan saldırı, savunma ve destek araçlarını tanımlayan kavramlardır. Bu sözcükler; bireysel ya da toplu muharebe unsurlarını, teknolojik donanımları ve savaş ortamında kullanılan yardımcı ekipmanları kapsar. Terminolojik olarak hem geleneksel hem de modern savaş unsurlarını ifade eden bu sözcükler, güvenlik, lojistik ve strateji bağlamında önemli bir yer tutar.

Avtomat: 1. Otomatik. 2. Otomatik tüfek, makineli tüfek. KZKS, 24.
Avtomat: Otomatik tabanca, otomatik tüfek. KTTS, 31.
Binokl: Dürbün. KTTS, 42.
Bronenosets: Zırhlı gemi. KRGS, 140.

Bronevik: Zırhlı araç. KTS, 101.

Dinamit: Dinamit. KZKS, 126.

Eskadril'ya: Skadron, filo. KMKS, 124.

Esmineets: Destroyer. KMKS, 124.

Esmineets: Destroyer. KRTS, 112.

Eşelon: 1. Yük, tank, asker vb. yüklenen katar. 2. Sıra sıra dizili askerler katarı. KTS, 151.

Flagman: 1. Filo komutanı, sancak kaptanı. 2. Amiral gemisi. KZKS, 605.

Flotiliya: Bir arada ve bir komuta altında bulunan savaş gemilerinin veya uçaklarının bütünü. KZKS, 606.

Flyaga: Matara. KTS, 158.

Fugas: Lağım bombasının fişegi. KTS, 163.

Fugas: Tahrip bombası, tahrip mermisi. KRST, 121.

Gaubitsa: Obüs. KMKS, 131.

Gilza: Mermi kovanı. KZKS, 111.

Gimnastyerka: Dik yakalı asker gömleği. KTS, 170.

Gimnastyorka: Asker gömleği. KZKS, 111.

Granata: Bomba. KMKS, 144.

Granata: El bombası. KRTS, 127.

Granata: El bombası. KZKS, 112.

Kabır: Tabanca kılıfı. KRGS, 379.

Karabin: Namlusu kısa, kurşun atan bir çeşit tüfek, filinta, karabina. KZKS, 218.

Kaska: Metalden yapılmış başlık, kask, miğfer. KTS, 259.

Kaska: Miğfer, çelik başlık; tolga. KMKS, 175.

Katapulta: Mancınık. KRTS, 155.

Kitel': Asker ceketi. KTS, 275.

Kreyser: Kruvazör, güçlü silahlarla donatılmış savaş gemisi. KTS, 292.

Kreyser: Kruvazör. KMKS, 184.

Kreyser: Kruvazör. KRGS, 514.

Kreyser: Kruvazör. KRTS, 173.

Linkor: Savaş gemisi, zırhlı gemi. KTS, 373.

Linkor: Zırhlı, hattıharp gemisi. KMKS, 189.

Linkor: Zırhlı. KRTS, 212.

Loja: Tüfeğin dipçığı. KTTS, 183.

Lokator: Radar. KZKS, 359.

Mavzer: Mavzer tüfeği. KRGS, 556.

Mavzer: Mavzer, tüfek. KTTS, 188.

Mina: Mayın. KMKS, 200.

Mina: Mayın. KRTS, 225.

Mina: Mayın. KTTS, 194.

Minomet: Havan topu. KTS, 397.

Minomöt: Havan topu. KRTS, 226.

Minomyot: Havan topu. KMKS, 201.

Minonosets: Torpido, torpidobot. KMKS, 200.

Minonosets: Torpido, torpidobot. KRTS, 226.

Minonosets: Torpidolarla donatılmış askerî gemi. KTS, 398.

Mortira: Havan topu. KTS, 401.

Nagan: Tabanca, nagant tabancası. KTS, 409.

Nagan: Tabanca. KRGS, 581.

Nagan: Toplu tabanca, nagant tabancası. KTTS, 199.

Nagan: Toplu tabanca. KRTS, 233.

Oboym: Bağ, fişek bağı; şarjör. KMKS, 211.

Paraşyut: Paraşüt. KMKS, 228.

Patron: 1. Fişek, mermi. 2. İşaret fişegi, izli mermi. BTS, 476.

Patron: Fişek, mermi. KTTS, 216.

Patron: Fişek. KRTS, 260.

Patronnik: Fişek yatağı. KRTS, 260.

Patrontaş: Fişeklik. KRTS, 260.

Pilotka: Hafif olan askerî başlık. KTS, 466.

Pistolet: Piştov, tabanca. BTS, 477.

Pistolet: Tabanca, piştov. KMKS, 233.

Pistolet: Tabanca. KRTS, 267.

Pistolet: Tabanca. KTS, 467.

Pogon: Apolet. KMKS, 234.

Portupeya: Kılıç kemeri, silah kayışı. KMKS, 235.

Protivogaz: Gaz maskesi. KMKS, 237.
Pulēmēt: Makinalı tüfek, mitraltöz. KTTS, 220.
Pulemet: Makineli tüfek. KTS, 472.
Pulemyot: Makineli tüfek, mitralyöz. KMKS, 238.
Pulya: Kurşun, mermi. BTS, 478.
Radar: Radar. KRTS, 277.
Revol'ver: Bir tür tabanca. KTS, 480.
Revolver: Altıpatlar, revolver. BTS, 485.
Revolver: Revolver, toplu tabanca, altıpatlar. KRTS, 284.
Revolver: Revolver. NGYS, 537.
Revolver: Tabanca. KTTS, 223.
Reyder: Düşman ticaret gemilerine saldıran savaş gemisi. KRTS, 284.
Snarâd: Mermi. KRTS, 207.
Şçit: Kalkan. KRTS, 321.
Şçit: Kalkan. KTS, 555.
Şıp: Harbi; namlu temizlemede kullanılan çubuk. BTS, 561.
Şlem: Askerlerin giydiği metal başlık, miğfer. KTS, 548.
Şlem: Miğfer. KRGS, 690.
Şompol: Harbi; namlu temizlemede kullanılan çubuk. BTS, 566.
Şpal: 1943'e kadar Sovyet subaylarının üniformasındaki bir yaka işareti. KTTS, 256.
Ştık: Süngü. KTTS, 256.

Ştik: Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçimindeki delici silah, süngü. KZKS, 646.

Ştik: Süngü. KRGS, 692.

Ştrmovnik: Aniden hücum eden uçak, hücum uçağı. KTS, 551.

Taçanka: Mitralyözlü araba; makineli tüfekli araba. KMKS, 318.

Tank: Tank. KZKS, 518.

Torpeda: Torpido, torpil. KRTS, 350.

Torpeda: Torpil atmaya yarayan küçük ve çok hızlı giden savaş gemisi, torpido. KZKS, 545.

Torpeda: Torpil, torpido, su altı mayını. KTS, 599.

Torpil: Torpil, torpido. KMKS, 339.

Udarnik: Silahlarda vurucu, ateşleyici mekanizma. KTS, 619.

Vintovka: Tüfek. KTTS, 322.

Zalp: Yaylım ateşi, salvo. KMKS, 405.

Zatvor: Silahlarda görülen mekanizma ve mermiyi sıkıştıran sürgü. KTS, 650.

Zenitka: Uçaksavar. KMKS, 407.

Zenitka: Uçaksavar. KTS, 651.

3. Kurum ve Yapılanmalarla İlgili Sözcükler

Toplumsal, idari, askerî ya da sivil alanlarda belirli bir amaç doğrultusunda örgütlenmiş yapı ve organizasyonları ifade eden terimlerdir. Bu sözcükler, çeşitli görev, yetki ve işleyiş biçimlerine sahip resmî veya gayri resmî toplulukların adlandırılmasında kullanılır. Devlet aygıtı, güvenlik birimleri, uluslararası oluşumlar ve sivil yapılar bu gruba dâhildir.

Armiya: Ordu, asker. KTTS, 27.

Armiya: Ordu, silahlı kuvvetlerin tümü. BTS, 38.

Armiya: Ordu. NGYS, 28.
Arsenal: 1. Cephanelik. 2. Silah fabrikası. 3. Askerlik müzesi. KTTS, 27.
Avangard: 1. Öncü asker birliği. 2. Belli bir kurum içerisinde önde gelen grup. KZKS, 23.
Batareya: Topçu karargâhı. KZKS, 82.
Brigada: Müfreze, takım, ekip. BTS, 108.
Brigada: Takım, ekip, grup, tugay. KTTS, 47.
Bunker: I. Depo, ambar. 2. Sığınak. 3. Gemilerde ağır silah deposu. BTS, 110.
Desant: 1. Çıkarma birliği, çıkarma kuvvetleri. 2. Düşman toprağına asker indirme. KTS, 121.
Desant: Çıkarılan birlikler, indirilen birlikler. KRTS, 95.
Divizion: Tabur. KRTS, 99.
Diviziya: Tümen. KRGS, 310.
Diviziya: Tümen. KRTS, 99.
Drujina: Eski Rusya'da knyazın ordusu; gönüllü asayiş ekibi. KRTS, 102.
Drujina: Müfreze, kol, ekip. KTTS, 75.
Eskadra: Deniz filosu. KRTS, 112.
Eskadrilya: Hava filosu. KRTS, 112.
Eskadron: Bölük. KRTS, 112.
Eskadron: Süvari bölüğü, bölük. KZKS, 678.
Eskadron: Süvari bölüğü. KTS, 151.
Flot: Donanma, filo; bahriyeli. KMKS, 128.
Flot: Donanma, filo. KRGS, 345.

Flot: Donanma, filo. KTS, 158.

Flot: Donanma. KRTS, 120.

Flotiliya: Askerî gemiler toplamı, torpido filosu, filotilla. KTS, 158.

Forpost: İleri karakol. KRGS, 345.

Forpost: İleri karakol. KTS, 160.

Forpost: İleri karakol. KZKS, 606.

Fort: Küçük kale. KTS, 160.

Fort: Küçük kale. KZKS, 606.

Garnizon: Bir şeyi savunan veya yalnız orada bulunan askerî birlikler, garnizon. KZKS, 109.

Garnizon: Garnizon, bir yere yerleşmiş askerî birlikler. KTS, 165.

Garnizon: Garnizon. KMKS, 131.

Garnizon: Garnizon. KRTS, 123.

Gaupvaxta: Askerî hapisane; hücre. KTS, 165.

Gospital': Askerî hastane. KTS, 171.

Gvardiya: Hassa ordusu. KZKS, 109.

Gvardiya: Muhafız birlikleri. KRTS, 128.

Gvardiya: Seçkin askerî birlik, hassa. KTS, 177.

Jandarm: Çarlık döneminde polis görevlilerine verilen ad, jandarma. KZKS, 160.

Jandarm: Jandarma. KMKS, 171.

Jandarm: Jandarma. KRGS, 376.

Jandarm: Jandarma. KRTS, 151.

Jandarm: Jandarma. NGYS, 175.
Jandarmeriya: Jandarma kuvvetleri, jandarmalar. KZKS, 160.
Jandarmeriya: Jandarma. KRTS, 151.
Kazamat: Zindan. KTTS, 128.
Kazar'ma: Askerî yatakhane, bina, kışla. KTS, 259.
Kazarma: Askerî karargâh. KTTS, 128.
Kazarma: Kışla. KMKS, 176.
Kazarma: Kışla. KRGs, 427.
Kazarma: Kışla. KRTS, 155.
Kazarma: Kışla. KZKS, 217.
Komendatura: Merkez komutanlığı. KRTS, 165.
Konvoy: Muhafaza müfrezesi. KMKS, 182.
Korpus: Kolordu. KZKS, 241.
Kreml': Kale. KMKS, 184.
Krepis: Kale. KRGs, 514.
Krepost': Kale; müstahkem yer. KMKS, 184.
Kubrik: Manga. KRTS, 174.
Lage: Kamp, karargâh. KRGs, 546.
Lager: 1. Kamp, kamp yeri. 2. Ordugâh. KZKS, 355.
Lagër: Askerî kamp, ordugâh. KTTS, 181.
Legion: Lejyon. KRTS, 210.

Legioner: Lejyoner, lejyon üyesi. KRTS, 210.

Leyb-gvardiya: Bazı monarşik ülkelerde özel durumlarda faydalanılan asker, hassa ordusu. KTS, 372.

Piket: 1. Kol, karakol, nöbetçi müfreze 2. Grev nöbetçisi, piket. KMKS, 232.

Podrazdeleniye: Küçük askerî birlik. KRTS, 270.

Polk: Alay. KMKS, 235.

Polk: Alay. KRGS, 623.

Polk: Alay. KRTS, 271.

Polk: Alay. KTTS, 218.

Polk: Askerî alay. KTS, 469.

Polk: Ordular grubu, idare. KRYs, 115.

Rota: Askerî bölük. KTS, 481.

Rota: Bölük. KRGS, 626.

Rota: Bölük. KRTS, 285.

Stan: Ordugâh. KRGS, 666.

Stavka: Komutanlık karargâhı. KTS, 515.

Ştab-kvartira: Karargâh. KRTS, 324.

Ştab: Kurmay, karargâh; kurmay heyeti. KRTS, 324.

Ştab: Kurmay, karargâh. KRGS, 692.

Vışka: Kule. KTTS, 322.

Voenkomat: Askerlik şubesi. KTS, 639.

Voyenkomat: Askerlik şubesi. KMKS, 364.

Voyinkomat: Askerlik şubesi. KTTS, 322.
Vzvod: Takım, manga. KZKS, 108.
Vzvod: Takım. KMKS, 364.
Zastava: Karakol. KMKS, 407.
Zastava: Sınır karakolu, sınır birliği. KTS, 650.

4. Eğitim ve Komutayla İlgili Sözcükler

Askerî, idari ve mesleki bağlamlarda bilgi aktarımı, disiplin sağlama ve hiyerarşik düzeni yürütme süreçlerini tanımlayan kavramlardır. Bu tür sözcükler; eğitim faaliyetlerini, komuta zincirini, emir verme ve uygulama ilişkilerini ifade eder. Hem bireysel gelişimi hem de kurumsal düzeni sağlamada işlevseldir ve otoriteyle öğrenme arasında bağ kurar.

Fortifikatsiya: İstihkâm ilmi. KTS, 160.
Generalissimus: Başkomutan. KRTS, 124.
Generalissimus: Başkumandan. KZKS, 110.
Generalissumus: Jeneralisism, başkumandan. KTS, 167.
Kadet: Eski Rusya’da askerî lise öğrencisi, zadegân bölüğüne girmiş genç asilzade. KMKS, 173.
Kadët: Eskiden Rusya’da askerî lise öğrencisi. KTTS, 127.
Komanda: 1. Kumanda, komut, emir. 2. Kumanda, komutanlık. 3. Müfreze, kol. 4. Takım; futbol komanda futbol takımı. KMKS, 180.
Komanda: Kumandan. KRGS, 481.
Komandarm: Ordu kumandanı. KTS, 277.
Komandir: Komutan, kumandan. 292.
Komandir: Komutan. KMKS, 180.
Komandir: Komutan. KTS, 277.

Komandır: Komutan. KZKS, 238.
Komandır: Komutan. NGYS, 256.
Komandır: Kumandan, komutan. KTTS, 138.
Komandır: Kumandan. KRGS, 481.
Komandovaniye: Komuta etme; komutanlık; komutan heyeti. KMKS, 180.
Kombat: Tabur komutanı. KTS, 277.
Kombat: Tabur komutanı. KZKS, 238.
Komendant: Komutan. KRTS, 165.
Komendant: Komutan. NGYS, 257.
Komendant: Şehir, kale gibi yerlerin askerî kumandanı. KTS, 277.
Komendatura: Kumandanlık. KTS, 277.
Komsostav: Subay heyeti, subaylar, komutanlar. KMKS, 181.
Pohod: Askerlik vazifesini yerine getirme, askerde olma. KTTS, 218.
Yunker: Ekim Devrimi'nden önce askerî okul öğrencisi. KTS, 647.

5. Emir-Komuta ve Disiplinle İlgili Sözcükler

Askerî ve hiyerarşik yapılarda düzenin, itaatin ve görev sorumluluğunun sağlanmasına yönelik kavramlardır. Bu sözcükler; emir verme, uygulama, denetleme ve disiplin sağlama süreçlerini ifade eder. Kurum içi otoritenin tesisi, düzenin korunması ve görevlerin etkin şekilde yürütülmesinde belirleyici rol oynarlar.

Çest: Asker selamı vermek. BTS, 119.
Demobilizatsiya: Terhis. KRTS, 94.
Dozor: Devriye. KTTS, 74.

Evakuatsiya: Savaş zamanlarında insanları, askerleri daha tehlikesiz ve uygun yerlere taşıma, boşaltma, tahliye. KTS, 152.

Front: Savaşta cephe. KTTS, 91.

İnterventsiya: Askerî müdahale. KTS, 212.

Kadet: 1. Eski Rusya’da askerî lise öğrencisi 2. Çarlık Rusya döneminde kadet partisi. KZKS, 217.

Kampaniya: Birine, bir düşmana karşı yapılan sefer, savaş. KTS, 258.

Komanda: Askerlikte komut, emir, kumanda. KTTS, 138.

Kontrataka: Karşı hücum. KRTS, 168.

Mobilizatsion: Seferberlik ile ilgili. KRTS, 226.

Mobilizatsiya: 1. Seferberlik. 2. Seferber bir hâle getirilme, harp ihtiyaçlarına göre ayarlanma. KMKS, 201.

Mobilizatsiya: Seferberlik. KRGS, 568.

Mobilizatsiya: Seferberlik. KRTS, 226.

Nabor: 1. Kayıt; asker yazma, silah altına alma. KMKS, 205.

Patrul: Devriye. KRTS, 260.

Patrullik: Devriye. KRTS, 260.

Povestka: Celp kâğıdı; yazılı çağrı; gündem. KRTS, 272.

Salyut: 1. Top ya da tüfek selamı. 2. Asker selamı. BTS, 495.

Strategiya: Askerî savaş usulü, strateji. KTS, 515.

Stroy: Askerî saf. KTTS, 243.

Taktika: Savaş taktiği / stratejisi. KTS, 559.

6. Polis ve Kolluk Kuvvetleriyle İlgili Sözcükler

Toplumda güvenliğini sağlama, kamu düzenini koruma ve yasaların uygulanmasını denetleme görevini üstlenen birimlerle ilgili terimleri kapsar. Bu sözcükler; kolluk güçlerinin görev alanlarını, teşkilat yapılarını, yetki sınırlarını ve faaliyet biçimlerini ifade eder. Asayiş, müdahale ve denetim bağlamında önemli bir işlev taşırlar.

Ballastika: Balistik. KZKS, 77.
Çasovoy: Nöbetçi, bekçi. BTS, 119.
Çasovoy: Nöbetçi. KTS, 111.
Çast: Birlik, kıta. BTS, 119.
Çekist: Güvenlik görevlisi. BTS, 119.
Daktiloskopiya: Parmak izine dayanarak kimlik belirleme yöntemi, daktiloskopi. KZKS, 117.
Detektiv: Dedektif, polis hafiyesi. KRTS, 96.
Eskort: Eskort, askerî veya polisiye koruma konvoyu. KTS, 151.
Komisar: Komiser. NGYS, 257.
Komissar: Komiser. KZKS, 238.
Komissariat: Komiserlik. KRGS, 482.
Kriminalist: Kriminalistika uzmanı, âlimi. KTS, 292.
Kriminaslistika: Suç nedenlerini inceleyen hukuk bilimi, kriminoloji. KZKS, 252.
Militsiya: Polis. KZKS, 380.
Nadziratel: Gözcü, nöbetçi, bekçi. KTS, 409.
Politrük: Politik komiser, siyasi komiser. KRTS, 271.
Politsiya: Polis. KMKS, 235.

Politsiya: Polis. KRTS, 271.

Prustop: Eskiden Rus hükûmetinin Kafkasya'daki polis komiseri. KMTS, 292.

Uryadnik: Çarlık Rusyası'nın ordusunda Kazak astsubayı; Çarlık Rusyası'nda ilçe polisinin aşağı rütbesi. KRTS, 361.

7. Güvenlik Kurumları ve İdari Yapılarla İlgili Sözcükler

Devletin iç ve dış güvenliğini sağlamak, kamu düzenini korumak ve yönetim işleyişini düzenlemekle görevli kurumsal yapıları tanımlayan terimlerdir. Bu sözcükler; askerî, sivil ve yarı askerî kurumlar ile bunların idari organizasyonlarını, görev alanlarını ve hiyerarşik ilişkilerini ifade eder. Ulusal güvenlik ve kamu yönetimi bağlamında önemli bir yere sahiptir.

Agentura: Gizli istihbarat servisi. KMKS, 26.

Gestapo: Almanya'da Hitler döneminde kurulan siyasi polis örgütü, gestapo. KZKS, 110.

Gestapo: Hitler Almanyası'nda gizli polis teşkilatı, gestapo. KTS, 168.

İnterpol: İnterpol. KZKS, 210.

Kontrrazvedka: Gizli polis teşkilatı. KMKS, 182.

Politsiya: Polis dairesi. KRGS, 623.

8. Gözetim, Dinleme ve İstihbaratla İlgili Sözcükler

Bilgi toplama, tehdit analizi yapma ve güvenlik risklerini önceden belirleme amacı taşıyan faaliyetleri tanımlayan terimlerdir. Bu sözcükler; bireylerin, grupların veya devletlerin izlenmesi, iletişimlerinin denetlenmesi ve elde edilen bilgilerin stratejik amaçlarla kullanılması süreçlerine ilişkindir. Ulusal güvenlik, askerî planlama ve iç istihbarat kapsamında kritik öneme sahiptir.

Agent: Ajan, gizli görevli casus. KTS, 15.

Agent: Ajan. KRGS, 10.

Agentura: Gizli haber alma servisi. KZKS, 24.

Agentura: Gizli istihbarat servisi. KTS, 15.

Agitator: Propagandacı. KMKS, 26.
Çekist: “Çeka” görevlisi, “çeka”da çalışan. KTS, 112.
Detektiv: Dedektif, gizli polis. KZKS, 125.
Kontrrazvedka: Karşı casusluk örgütü. KRTS, 168.
Ohranka: Çarlık Rusyası’nda gizli polis teşkilatı. KTTS, 206.
Provakator: Provokatör. NGYS, 484.
Provokator: Ajan provokatör, kışkırtıcı ajan; kışkırtıcı, tahrikçi. KRTS, 275.
Rezident: Ajan grubu şefi. KRTS, 284.
Şpik: Hafıye, ajan. KTTS, 256.
Şpion: Casus, muhbir, ispiyoncu. KTTS, 256.
Şpion: Casus. KRGS, 692.

Tartışma

Bu çalışmada, Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçelerinde yer alan Rusça kökenli alıntı sözcüklerin incelenmesi, dilin gelişimi ve sosyo-kültürel etkileşimler açısından önemli bulgular ortaya koymaktadır. Askerî ve güvenlik terminolojisinde tespit edilen alıntı sözcüklerin yoğunluğu, bu alanların tarihsel süreçler ve sosyal dinamiklerle nasıl şekillendiğini göstermektedir.

Dil, içinde bulunduğu toplumsal yapı ve güç ilişkileriyle doğrudan bağlantılıdır. Araştırma bulguları, askerî ve güvenlik alanlarındaki terimlerde görülen Rusça kökenli alıntı sözcüklerin egemen dillerin ve güç dinamiklerinin etkisini yansıttığını ortaya koymaktadır. Egemen grubun diline duyulan ihtiyaç, dilsel dönüşümler aracılığıyla kendini gösterirken, altkatman ve üstkatman ilişkileri bu durumun temel dinamikleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, alıntı sözcüklerin kullanımı, yalnızca bir dilin başka bir dilden terimler ödünç alması değil, aynı zamanda sosyo-kültürel ve politik ilişkilerin bir sonucudur.

Askerî ve güvenlik terminolojisindeki Rusça alıntılarının, yerel dillerde yeterli karşılık bulamayan kavramların temsilini sağladığı da gözlemlenmiştir. Bu durum, belirli bir dil ve terminolojinin, uzmanlık gerektiren alanlarda nasıl geliştiğini ve dönüştüğünü de gözler önüne sermektedir.

Örneğin, teknik ve bilimsel terimlerin yerel dillerde karşılıklarını oluşturmanın zorluğu, bu kategoriye ait alıntı kelimelerin artmasına yol açmıştır.

Gelecekteki araştırmalar için, bu çalışma, diğer Türk lehçelerinde de benzer alıntıların olup olmadığını incelemek için bir temel sunmaktadır. Ayrıca, farklı dil etkileşimlerinin ve sosyo-kültürel bağlamların araştırılması, dilbilim alanında daha kapsamlı bir anlayış geliştirmeye katkı sağlayabilir.

Sonuç

Çalışmada, Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçelerinde askerî terminoloji ve güvenlik terminolojisinde yer alan Rusça kökenli alıntı sözcükler incelenmiştir. Araştırma kapsamında Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçeleri sözlüklerinde, söz konusu kategorilere ait tespit edilen Rusça alıntı sözcüklerin sayısı 386'dır. Sözcüklerin alt kategorilere göre dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir:

<i>Rütbe ve Ünvanlarla İlgili Sözcükler: 103 Sözcük</i>
<i>Silah ve Teçhizatla İlgili Sözcükler: 103 Sözcük</i>
<i>Kurum ve Yapılanmalarla İlgili Sözcükler: 91 Sözcük</i>
<i>Eğitim ve Komutayla İlgili Sözcükler: 26 Sözcük</i>
<i>Emir-Komuta ve Disiplinle İlgili Sözcükler: 22 Sözcük</i>
<i>Polis ve Kolluk Kuvvetleriyle İlgili Sözcükler: 20 Sözcük</i>
<i>Güvenlik Kurumları ve İdari Yapılarla İlgili Sözcükler: 6 Sözcük</i>
<i>Gözetim, Dinleme ve İstihbaratla İlgili Sözcükler: 15 Sözcük</i>

Araştırma kapsamında tespit edilen bulgular, özellikle “Rütbe ve Ünvanlar” ile “Silah ve Teçhizat” alanlarında yoğun bir alıntı söz varlığının bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, Sovyet döneminde söz konusu lehçelerin konuşulduğu bölgelerde askerî yapı ve terminolojinin büyük ölçüde Rusça üzerinden kurumsallaşmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Alıntıların, yalnızca sözcük düzeyinde değil, aynı zamanda kavramsal düzeyde bir aktarımı yansıttığı görülmektedir. Bazı terimler için yerli karşılıkların ya hiç gelişmemiş olması ya da kullanım dışı kalması, bu etkinin kalıcılığına işaret etmektedir. Ayrıca lehçeler arasında

gözlemlenen benzerlikler ve farklılıklar, bölgesel ve tarihsel etkileşimlerle ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda, askerî terminoloji ve güvenlik terminolojideki alıntıların yapısı ve kullanımı, dil planlaması açısından dikkate alınması gereken bir konu olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, dilin sürekli bir evrim içinde olduğunu ve sosyo-kültürel durumlardan etkilendiğini vurgulamaktadır. Rusça kökenli alıntıların, Çağdaş Kıpçak Grubu Türk lehçelerinde nasıl bir yer tuttuğu, sadece dil açısından değil, aynı zamanda toplumların tarihsel ve kültürel ilişkilerini de yansıtan önemli bir göstergedir. Bu da dilbilimsel araştırmaların yalnızca sözcükleri değil, arkasındaki dinamikleri de incelemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kısaltmalar

Çalışma kapsamında taranan sözlüklerin kısaltmaları aşağıda verilmiştir.

BTS	: Başkurt Türkçesi Sözlüğü
KMTS	: Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü
KTS	: Karakalpak Türkçesi Sözlüğü
KRYS	: Karayım Türkçesi Sözlüğü
KZKS	: Kazak Türkçesi Sözlüğü
KTTS	: Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü
KRGs	: Kırgız Türkçesi Sözlüğü
KRTS	: Kırım-Tatar Türkçesi Sözlüğü
KMKS	: Kumuk Türkçesi Sözlüğü
NGYS	: Nogay Türkçesi Sözlüğü

Kaynakça

- Aksan, D. (2018). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baskakov, H. A. (1956). *Rusça-Nogayça Slovar*. Çerkessiy Naučno-İssledeovatelskiy İnstitut.
- Çelebi, E. (2017). Bolşevik İhtilâli Sonrasında Yeni Sovyet İdarî Sisteminin Kırgızistan'daki Görüntüsü Üzerine Değerlendirmeler. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Dergisi*. Yıl: 5, Sayı: 9, 185-199.
- Çelebi, E. (2019). Sovyet Kazakistan'ında Eğitimin Genel Durumu (1930-1940). *Tarih ve Gelecek Dergisi*. (59), 23-37.
- Devlet N. (2020). *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Egamberdiyev, M., & Dinashva, L. (2019). Çarlık Rusyasının Güney Kazakistan'daki Eğitim Politikası (1850–1914). *Belleten Dergisi*. (297), 665-688.
- Erdoğan, A. (2018). Sovyet Rusya Rejiminin Türkistan Halklarına Yönelik Asimile Politikası. *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl: 5, Sayı: 9, 251-269.
- İbrahimov, E. A. (2016). Türk Dünyasında Ortak Konuşma Dili Oluşturulmasında Alfabe ve İmla Sorunları. *Gazi Türkiyat*. (18), 213-220.
- Kamçıbekova, K. (2008). Sovyet Dönemi Kırgız Türkçesinde Dil Planlaması. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. 26, 31-40.
- Karaağaç, G. (2017). *Dil, Tarih ve İnsan*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Koç, K., Bayniyazov, A., & Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2000). Batı Dilleri ve Türk Dili Grameri Üzerindeki Etkileri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 45(1997), 48-54.
- Korkmaz, Z. (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. (3. Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kowalski, T. (1996). *Karayim Türkçesi Sözlüğü*. (K. Aytaç, Çev.). Ankara: Engin Yayınları.
- Memmedova, N. (2009) Akraba Olmayan Dillerin Birbirine Etkisi ve Bu Etkileşimin Sonuçları. *Milli Folklor Dergisi*. 83, 121-127.
- Muzafarov, R., & Muzafarov, N. (2018). *Kırım Tatar Türkçesi Türkiye Türkçesi Rusça Sözlük*. (N. Seyityahya, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Nuriahmetova, A. (2014). Günümüz Kırgız Türkçesinde Rusça Unsurlar. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 27, 333-347.

Öner, M. (2009). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öztürk, Z. (2022). Sovyet Adamı Yaratma Çabalarının Orta Asya'ya Yansıması. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. (5), 197-210.

Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Saray, M. (2008). *Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şirin, H. (2021). Türkçenin Köken Bilgisi Sözlüğünde Alıntı Sözcüklerin Yazımına Dair Notlar. *Türkbilig*. 42, 57-68.

Tavkul, U. (2020). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uygur, C. V. (2019). *Karakalpak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız Türkçesi Sözlüğü I-II*. (A. Taymas. Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.